

Zorislav Horvat

Ministarstvo kulture
Uprava za zaštitu kulturne baštine -
Konzervatorski odjel u Zagrebu
HR - 10000 Zagreb, Mesnička 49

Izvorni znanstveni članak • Original Scientific Paper
UDK • UDC 726:728.81(497.5)"12/14"

Znanstvena klasifikacija • Scientific Classification
Područje: Tehničke znanosti • Section: Technical Sciences
Polje: Arhitektura i urbanizam • Field: Architecture and Urban Planning
Grane • Branches: 2.01.04 razvoj arh. i urb. • Architect. and Urban Development

Rukopis primljen • Manuscript Received: 17.11.1999.
Članak prihvaćen • Article Accepted: 29.03.2000.

Kapele u burgovima 13.-15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj

Chapels on 13th-15th Century Burgs in Continental Croatia

Ključne riječi • Key words

arh. kont. Hrvatske	arc. of continental Croatia
arhitektura utvrda	fortification architecture
burgovi	burgs, castles
kapele	chapels
srednjovjekovna arh.	medieval architecture

Sažetak • Abstract

U mnogim je srednjovjekovnim burgovima bila sagrađena kapela, no malo je tih kapela sačuvano. U 13-14. st. kapele su jednostavne romaničke građevine, a od kraja 14. te u 15. st. one su gotičke i složenije oblikovane. Važan dio kapela u burgovima bile su empore u zapadnom dijelu burga, s kojih su vlasnici burgova pratili službu Božju.

Many medieval castles had a chapel, but few have been preserved. In the 13th and 14th centuries chapels were simple Romanesque buildings, and at the end of the 14th and in the 15th century the Gothic style introduced more complex design. An important feature of castle chapels were galleries built in the western part, from which the lord of the castle could attend mass.

1. Uvod / Introduction

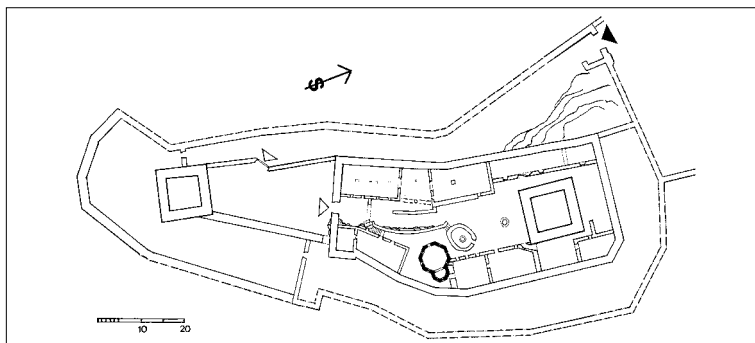
Kapele u burgovima – gradske kapele – dio su običaja i potreba vremena, statusni simbol, ali i posljedica smještaja burgova na pozicije udaljenije od naselja i župnih crkava. Položaji gradskih kapele unutar tlocrtnog rasporeda variraju te ih možemo podijeliti na tri skupine:

- u samom burgu: a) kao slobodnostojeća građevina (sl. 1)
b) kao građevina vezana za ostalu arhitekturu burga (sl. 2)
- uz burg, s vanjske strane zidina (sl. 3)
- "ispod" burga, odnosno znatnije udaljene od burga.

Sl. 1. Medvedgrad - primjer kapele, slobodnostojećeg objekta

Crtež • Drawing by Z. Horvat

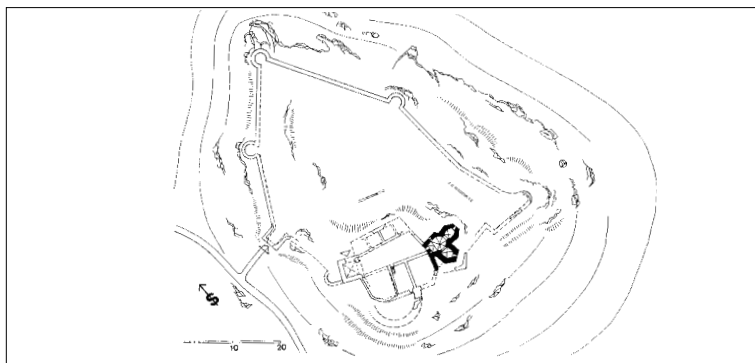
FG. 1. Medvedgrad - a chapel as a freestanding structure

Sl. 2. Brinje - kapela Sv. Trojice dio je obrambenog sustava burga

Crtež • Drawing by Z. Horvat

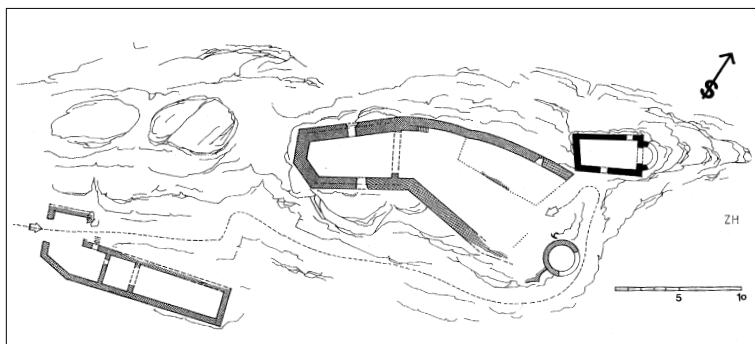
FG. 2. Brinje - chapel of the Holy Trinity, part of the defence system

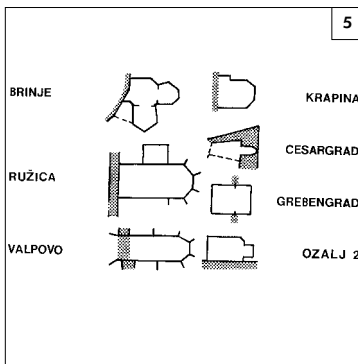
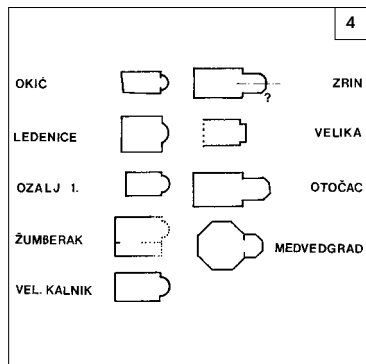

Sl. 3. Okić - kapela je izvan zidina burga

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 3. Okić - a chapel outside the walls

SL. 4. Shematski usporedni prikaz nekih tlocrta kapela 13-14. st.

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 4. Comparative schematic presentation of the ground plans of some chapels, 13th-14th c.

SL. 5. Shematski usporedni prikaz tlocrta nekih kapela s kraja 14. i početka 15. st.

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 5. Comparative schematic presentation of the ground plans of some chapels, 14th-15th c.

Ovom prigodom zanimaju nas samo kapele koje su dio arhitekture burga, u njemu ili uz njega, dok su udaljenije kapele arhitektura za sebe, tj. nisu "gradske" već "dvorske" kapele (npr. *Zelina - Novo mjesto*, *Sv. Petar*, *Buška Ostrovica*). Kapele se uz burgove ili u burgovima pojavljuju kao slobodnostojeće građevine još prije, u 13-14. st.: *Okić* (12-13. st.), *Ledenice* (13. st. ?), *Medvedgrad* (sredina 13. st.), *Ozalj 1.* (13. st. ?), *Veliki Kalnik* (13. st. ?), *Zrin* (13-14. st. ?), *Otočac* (14. st. ?) (sl. 4). Njihov tlocrt još ima romanička obilježja, pri čemu je medvedgradska kapela izniman primjer arhitekture prijelaznih stilskih obilježja. Kapela u *Zrinu* poznata nam je tek po starim grafikama, koje nisu dovoljno precizne da bismo je mogli točno stilski odrediti, tj. ustanoviti je li ona romanička ili gotička građevina.

Tijekom 14. st. vjerojatno je sagrađena kapela u *Komiću* (Karlovića dvori) u Krbavi: s obzirom na razvoj burga knezova Krbavskih - Gusića, kapela je uključena u sustav zidina, mogla je biti sagrađena krajem 14. st., pa možda čak i početkom 15. st. Kapela *Otočca* također je prvobitno bila izvan zidina, uz ulaz u taj vodeni burg, no pregrađena je prigodom preuređenja njegovih utvrda.¹

Petnaesto je stoljeće doba gradnje značajnijih gradskih kapela, počevši od onih u *Brinju* i *Krapini*, zatim u *Ružici*, *Valpovu*, *Ozlju*, *Cesargradu* itd. To je već podmaklo doba u razvoju srednjovjekovnih burgova, te se pojavljuju i nove koncepcije i novo stilsko oblikovanje, koje je izrazito gotičko (sl. 5). Kapele se potpuno uključuju u tlocrt burga, postaju dio unutrašnjeg života njegovih stanovnika te sudjeluju u kompoziciji volumena građevina burga. Tijekom 15. st. sve se veća pozornost pridaje ugodnijem stanovanju u burgovima povećanjem stambenih prostorija, međusobnim vezama pojedinih prostorija i njihovoj opremi. Kapele su uključene u stambene traktove te se do njih lako, brzo i jednostavno dolazi natkrivenim konzolnim galerijama. Turci su još daleko, pa burg postaje stambena palača s tek naznačenim obrambenim funkcijama. Burg u *Brinju* sa svojom kapelom, kojega je sagrađio knez Nikola IV. Krčki Frankopan početkom 15. st., monumentalni je primjer takvog usmjerenja (sl. 6).

Tijekom 15. st. grade se novi burgovi s velikim stambenim palasima, na kojima se izostavljaju branič-kule: *Ružica*, *Sirač*, *Đurđevac*,² *Vinica*, *Cesargrad*. Karakterističan je primjer *Grebengrada*, u sklopu kojega se gradi novi palas u sredini burga 13. st., a u staru se branič-kulu ugrađuje kapela.

Uz granicu prema Mađarskoj sagrađeno je nekoliko burgova-kaštela pravokutnog tlocrta, s unutrašnjim dvorištem, nalik na dvorove mađarskih kraljeva i velikaša. Nijedan od tih burgova nije

1 Z. Horvat, 1992: 53-55; 1997: 19-20.

2 Visoka ulazna kula tek je kasnije dodana.

**SL. 6. Brinje sredinom
17. st.**

**Crtež • Drawing by
M. Štier**
(original u Nacionalnoj
biblioteci u Beču)

FG. 6. Brinje, mid-17th c.

potpuno sačuvan: *Čakovec* je pregrađen u renesansi, *Ludbreg* možda već tijekom 16. st., no svakako u baroku, za *Gorjan* tek po geodetskoj snimci iz 1879. znamo da je mogao biti takav. Dvor knezova Iločkih u *Iloku* pregradio je Odeschalachi u baroknu palaču. U *Ludbregu* ostatak prozora sakralnih oblika svjedoči o postojanju gotičke kapele,³ dok za ostale tri građevine, obzirom na značaj njihovih vlasnika (Lacković, Ernušt, Gorjanski, Iločki), s dosta sigurnosti to možemo pretpostaviti.

Naglo tursko napredovanje i osvajanje Bosne donose potrebu utvrđivanja, i to novog tipa jer je riječ i o novim ratnim tehnikama: ponovno se pojavljuju branič-kule (*Valpovo*), a kapele ulaze u obrambeni sustav burgova, sada već na način kaštela. U *Ozlju* se krajem 15. st. grade nove zidine s polukulama, zbog čega se ruši romanička kapela, a gradi nova, vezana na stambena krila *Ozlja*. Nova kapela ima puškarnice u prizemlju, a i potkrovlje je izvedeno tako da sudjeluje u obrani. Tu i prestaje naš interes jer su gradske kapele s početka 16. st. već dio kaštelnog arhitekture, bez obzira na to što sadrže kasnogotičke oblike (*Ogulin, Tržac, Samobor*).

Turska opasnost nakon pada Bosne 1463. utječe na utvrđivanje crkava, bilo da se oko njih grade zidine i kule, bilo da same postaju utvrde. No ti sakralni objekti nisu predmet ovog rada, ali napomenimo da se njima bavila naša ugledna povjesničarka arhitekture prof. emeritus Sena Sekulić-Gvozdanović.⁴

2. Oblikovanje kapela / Designing Chapels

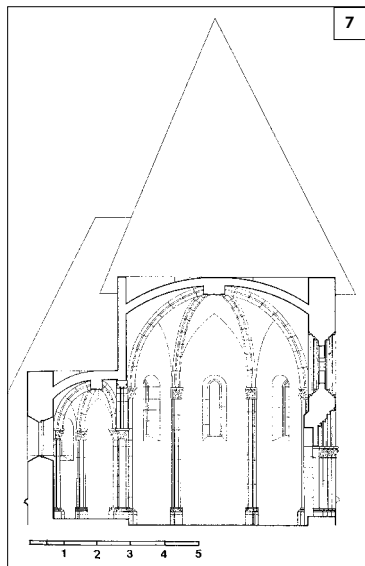
Starije su kapele uglavnom romaničkih tlocrta, pravokutnog broda i polukružne apsida. Oblikovanje im je vjerojatno identično onome malih ladanjskih romaničkih crkava, s ravnim stropom u brodu, iako je možda bilo i otvorenih krovnih konstrukcija, dok je apsida bila pokrivena polukulatom.

Medvedgrad je primjer kapele iz sredine 13. st., koja odskakće od ostalih kapela toga doba: njezino unutrašnje uređenje ima obilježja "prijelaznog stila", tj. kasne romanike i rane gotike. Oblikovanje detalja odgovara stilskom rječniku tog doba u Srednjoj Europi⁵ (sl. 7).

³ Ludbreški je burg pregrađen u barokni dvorac Bathyanayja. Nakon 1945. bio je devastiran neprimjerenom uporabom i pregradnjama. Danas je u njemu Restoratorska radionica HRZ-a, a istraživanja i obnovu vodili su Zvonko i Blanda Matica od 1992.

⁴ S. Sekulić-Gvozdanović, 1994.

⁵ D. Miletić - M. Valjato-Fabris, 1987: 53-54.

7

8

SL. 7. Medvedgrad, uzdužni presjek kapele

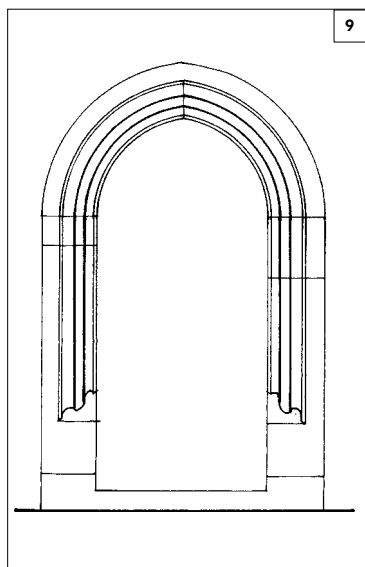
Crtež • Drawing by projekt rekonstrukcije prema D. Miletić, M. Valjato-Fabris, 1987, sl. 32. na str. 79

FG. 7. Medvedgrad, longitudinal section of the chapel - reconstruction project

SL. 8. Brinje, pogled na svod svetišta kapele

Fotografija • Photo by N. Vranić, 1965.

FG. 8. Brinje, the vault of the chapel sanctuary

9

10

SL. 9. Ozalj, južni portal kapele

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 9. Ozalj, south chapel portal

SL. 10. Brinje, kapela, prozor u južnom zidu postrane kapele

Fotografija • Photo by Z. Horvat, 1969.

FG. 10. Brinje, window in the south wall of the side chapel

Oblikovanje kasnijih kapele naznačuje ona u *Brinju*, a svojim nepravilnim tlocrtom slijedi kasnu gotiku, koja poseže za namjernim nepravilnostima u oblikovanju. To s jedne strane obogaćuje oblikovni dojam, a s druge ipak daje privid pravilnosti.⁶ Kapela *Cesargrada* ima deformirani tlocrt obične kapele, no on je podređen tlocrtu palasa tog burga na razmeđu gotike i renesanse, burgova i kaštela. Kapela je smještena na prvom katu, uz stambene prostore, ali sa svetištem ugrađenim u prilično deo čelni zid - branik. Kapele u *Ružici* i *Valpovu* imale su potpuno pravilne tlocrte.

Svodovi kapele redovito su bili gotički, križni, s rebrima (sl. 8), iako je moglo biti i onih složenijih, mrežastih i zvjezdastih. Svod kapele burga *Krapine* možda je bio zvjezdast, no s velikom sigurnošću

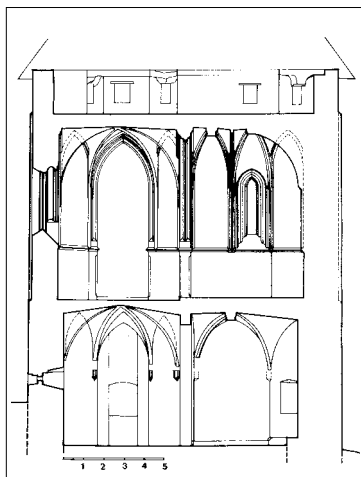
6 Z. Horvat, 1984-85: 58. i d.

SL. 11. Grebengrad, kapela, konzola u svetištu

Fotografija • Photo by Gj. Szabo (Fototeka Uprave za zaštitu kulturne baštine)

FG. 11. Grebengrad, chapel, console in the sanctuary

SL. 12. Brinje, kapela, poprečni presjek (stanje 1965. g.)

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 12. Brinje, chapel, cross section (1965)

SL. 13. Ozalj, kapela burga, zapadna empora na kamenim gotičkim konzolama

Fotografija • Photo by V. Bradač, 1954 (Fototeka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture)

FG. 13. Ozalj, castle chapel, western gallery supported on Gothic stone consoles

možemo pretpostaviti da su kapele velikaša, npr. knezova Gorjanskih, ločkih, Morovića, Ernušta imale složeniije tipove svodova.

Oblikovanje građevnih pojedinosti - arhitektonske plastike - odgovara uobičajenom oblikovanju na sakralnim građevinama, uvjetovano materijalnim mogućnostima i željama investitora, a, naravno, i dobu nastanka. Romaničke su sakralne građevine 13. st., te one 14. st., jednostavno oblikovane, tek s pokojim prozorom i čini se da su jedini ukras bile zidne slike, na čije se tragove naišlo u *Ozlju* i *Komiću*.⁷ Gotičke kapele 15. st. bogatije su opremljene,⁸ s jače naznačenim ulazima (sl. 9), većim prozorima (sl. 10), dok su rebra svodova uglavnom nošena konzolama (sl. 11). Naravno, u svemu tome je iznimka kapela Sv. Trojice u *Brinju*, koja se svojom kvalitetom može uspoređivati s mnogim srednjoeuropskim gradskim kapelama (sl. 12).

Iz gradske kapele u *Brinju* potječu dvije izvanredne gotičke skulpture sa značajkama češkoga kulturnog kruga s kraja 14. i početka 15. st.: jedna je "Lijepa Madona"⁹ (sl. 14), a druga *Pieta*.¹⁰ Obje su se skulpture nalazile na gotičkim oltarima u brinjskoj kapeli, a naknadno su ugrađene u velike manirističke oltare iz 1663. g. S obzirom na to da nije sačuvan nijedan oltar iz gradskih kapela, te skulpture svjedoče o visokoj kvaliteti uređenja.

3. Empore / Galleries

Empore se kao povišeni, odvojeni prostori u sakralnim građevinama pojavljuju dosta rano, a namjena im je odvajanje vjernika prema spolovima, kasnije za dvor i za odvajanje odličnika od običnog puka.

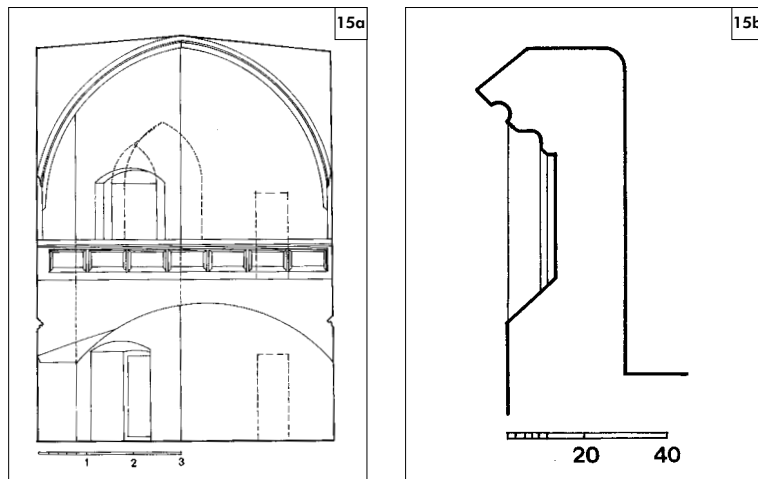
Empore su imale i jednostavne ladanjske, dvorske crkve i kapele po burgovima.¹¹ S obzirom na slabu sačuvanost tih kapela, tek je nekoliko sigurnih primjera empora različitih stupnjeva sačuvanosti,

SL. 14. Brinje, "Lijepa Madona" s oltara Sv. Trojice

Fotografija • Photo by N. Vranić (ostavština A. Horvat, Kaptolski arhiv u Zagrebu)

FG. 14. Brinje, Beautiful Madonna from the altar of the Holy Trinity

SL. 15. Brinje, kapela Sv. Trojice:
a) pogled na zapadnu emporu,
b) presjek ograde

Crtež • Drawing by
Z. Horvat

FG. 15. Brinje, chapel of the Holy Trinity:
a) view of the western gallery,
b) section of the screen

svi iz 15. st.: *Brinje, Ružica, Ozalj* (sl. 13), *Krapina*. Zbog visine prostora nekih kapela i organizacije prostora emporu su mogle imati i kapele *Valpova* i *Grebena*. Na starijim kapelama burgova 13. st. ne nalazimo tragove empora odnosno, kako su sačuvani samo njihovi temelji, ne može se ništa pouzdano znati. Kapela *Medvedgrada*, bez obzira na svoju elaboriranost, nije imala emporu.¹²

Dvorske kapele, dakle one koje su udaljenije od burgova - *sub castro*, čini se da su češće imale emporu s obzirom na veću nazočnost puka i želje njihovih vlasnika za odjeljivanjem (*Koprivna, Novo Mjesto* pokraj Zeline).

Na emporu se dolazilo s višeg kata burga konzolnom galerijom ili stubama iz prostora broda. Proširenje uz zapadno pročelje kapele burga *Krapine* vjerojatno je služilo za (drveno?) stubište (sl. 26.b).

Najbolje je sačuvana empora u kapeli burga *Brinje* kneza Nikole IV. Krčkog,¹³ koju je nosio snažan bačvasti svod u zapadnom dijelu kapele (sl. 15). Na emporu se dolazilo kroz monumentalni, gotički oblikovan portal, i to vjerojatno s konzolne galerije koja je morala odgovarati razini stambenih prostorija. Kasnijim prilagođavanjem burga u *Brinju* za obranu od Turaka, veliki je portal zazidan, a otvoren je novi ulaz, ne više tako monumentalno oblikovan.

4. Katalog / Catalogue

Slijed kapela u katalogu dan je prema predmnijevanom dobu nastanka, koji ne mora istodobno biti i izričita stilska odrednica. Zbog zajedničkih obilježja podijelit ćemo ih na karakteristična doba:

13. st.	14. st.	14./15. st.	15. st.
- Okić	- Zrin	- Otočac	- Ružica
- Ozalj 1.	- Komić	- Garićgrad	- Valpovo
- Ledenice		- Krapina 2.	- Ludbreg
- Krapina 1. (?)		- Brinje	- Cesargrad
- Žumberak			- Grebengrad
- Medvedgrad			- Ozalj 2.
- Veliki Kalnik			- Šusedgrad
- Velika			- Čakovec (?)
- Modruš (?)			- Ilok (?)
			- Gorjan (?)

7 Za Ozalj: Katalog izložbe, 1994: tekst D. Lapačinea. Za Komić: F. J. Fras, 1988: 143.

8 O arhitektonskim pojedinostima v. Z. Horvat, 1992/2.

9 A. Horvat, 1973-74: 44-45.

10 A. Horvat, 1969-70: 84-86.

11 A. Horvat, 1975-76: 14-16.

12 Očito zato što je biskup sam služio misu.

13 Autor je još davne 1965. snimao kapelu u Brinju, kada je triforij još bio kolikotoliko očuvan. Posljednjih se godina radi na obnovi kapele, pa će i empora biti obnovljena.

Sl. 16. Okić, burg, pogled na kapelu sa zidina

Fotografija • Photo by J. Cesarec, 1972.

FG. 16. Okić, view of the chapel from the walls

13. stoljeće / 13th Century

■ Okić¹⁴

Kapela toga "pravog" burga 13. st., koji možda ima svoje korijene i u ranijem dobu, sagrađena je uz sam ulaz (sl. 3). Morfologija pozicije Okića - strme i visoke stijene - sama po sebi djeluje kao utvrda tako da se kapela, iako sagrađena izvan zidina, nalazi unutar branjenoga područja. Gradska kapela Okića ima tlocrt romaničkoga sakralnog objekta, uobičajena u našim krajevima u 13. st.: riječ je o pravokutnom brodu s polukružnim kratkim svetištem (sl. 16). Zidovi kapele gotovo su u potpunosti sačuvani, osim svetišta. U južnom je zidu ulaz, a u sjevernome je bio prozor, no oboje bez prvobitnih okvira, tj. nepoznatih svijetlih otvora i oblikovanja okvira. Faktura zida - nepravilno kamenje, koje je formatom dosta blisko kvadratu, i uslojeno zidanje - odgovaraju općenito romaničkoj sakralnoj arhitekturi 13. st. u nas. Trijumfalni je luk polukružan, no kamenje luka nije slagano radijalno već su redovi izmicanji, što je očito posljedica gradnje bez uporabe oblučila, s eventualnim podupiranjem tek u tjemenu luka.

Grafička analiza tlocrta uz članak D. Miletića¹⁵ pokazuje da brod određuju dva kvadrata, što je uobičajeni postupak za osnivanje romaničkih crkvice na našim ladanjskim imanjima.

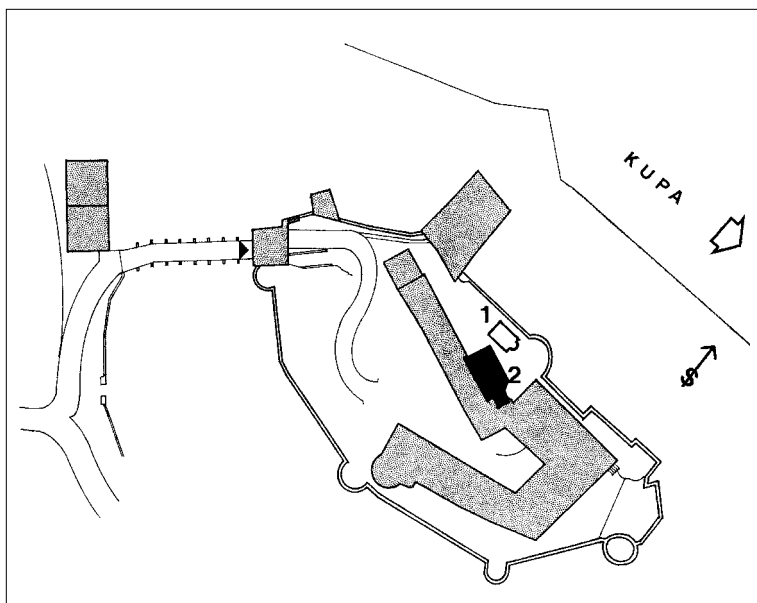
■ Ozalj 1.

Nedavna istraživanja dvorišta ispred palasa Nikole Zrinskoga (D. Lapajne, L. Čučković)¹⁶ otkrila su temelje starije kapele romaničkog tlocrta (sl. 17/1). Ta je kapela u odnosu prema kasnogotičkim zidinama i kapeli dosta nisko položena te očito odgovara drukčijoj strukturi izgrađenosti Ozlja u 13. st.; nalazila se unutar tankih zidina burga 12-13. st. Na dijelu zidova te u grupi nađeni su tragovi oslikanih zidova kapele. Dio zida apsida u jednom se trenutku slegao te je bio popravljan.

Sl. 17. Ozalj, burg:
1) romanička kapela,
2) gotička kapela

Crtež • Drawing by Z. Horvat (prema geodetskoj situaciji iz 19. st., Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu)

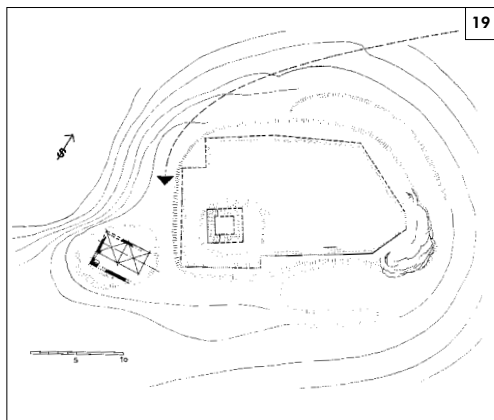
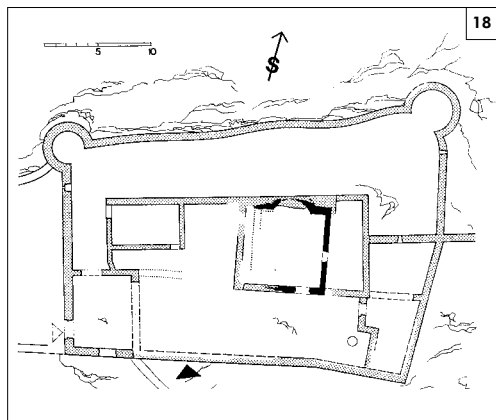
FG. 17. Ozalj castle,
1. Romanesque chapel,
2. Gothic chapel

¹⁴ D. Miletić, 1987: 91-114.

¹⁵ D. Miletić, 1987: sl. 32. na str. 112.

¹⁶ Katalog izložbe *Ozalj - od neolita do Frankopana*, 1974.

■ Ledenice

U ruševinama ledeničkog kaštela uočena je jedna polukružna apsida i odgovarajući zidovi pravokutnog tlocrta, kasnije ugrađeni u neku drugu građevinu,¹⁷ po svemu sudeći u branič-kulu (sl. 18); možda je riječ o romaničkoj kapeli. Zidovi te možebitne kapele tanki su, 56 i 69 cm, što odgovara romanici u našim krajevima. Mjestimice sačuvano lice zida vrlo je lijepo izvedeno priklesanim komadima kamena na romanički način.

■ Krapina 1.

Godine 1225. u jednoj se ispravi¹⁸ spominje da je napisana "...in capella domini regis...", no nije poznato gdje se mogla nalaziti i kako je izgledala.

■ Stari grad Žumberak

Arheološka iskopavanja burga Žumberka¹⁹ otkrila su jedan objekt na zaravanku zapadno od branič-kule i ulaza u burg (sl. 19), koji je mogao biti i gradska kapela i župna crkva Sv. Križa u "Sicherberchu". Ostataka зида i temelja ima više na zapadnom dijelu, a istočnog, s apsidom, više nema, očito je porušen probijanjem šumskog puta. Objekt je prilično širok, iako je tankih zidova (54 i 60 cm) te je vjerojatno riječ o kapeli koja je u jednom trenutku proširena, bilo da joj je prigradna bočna kapela, bilo da je oblikovan dvobrodni prostor.

Karakteristično je da je u jugozapadnom kutu te prigradnje nađena omanja zidana raka, možda dječjega groba. Južni je zid bio sagrađen na živoj stijeni, a umjesto temelja u njoj je uklesan žlijeb. Izvana oko kapele izveden je pločnik od estriha.

Može se pretpostaviti da je najprije sagrađena kapela, vjerojatno s polukružnom apsidom, a zatim je, nakon nekog vremena, proširena. S obzirom na to da je na unutrašnjoj strani zapadnog pročelja ostao sačuvan dio lezene, prostor kapele mogao je biti povezan lukom (lukovima) ili možda samo ravnom drvenom gredom i otvorenim krovštem.

Pokušaj grafičke analize pomoću dva kvadrata posredno određuje dužinu kapele, koja je, čini se u velikom dijelu svoje dužine sačuvana.

SL. 18. Ledenice u Vinodolu, tragovi romaničke kapele ugrađeni u kasniji objekt

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 18. Ledenice in Vinodol, traces of a Romanesque chapel built into a later structure

SL. 19. Žumberak, burg, kapela pred burgom

Crtež • Drawing by Z. Horvat (prema iskopavanjima D. Lapajnea, 1993)

FG. 19. Žumberak, the chapel was in front of the castle

¹⁷ Podaci uzeti pri obilasku Vinodola 1988. s M. Kruhekrom radi pripreme izložbe o Vinodolskom zakoniku u Hrvatskome povijesnom muzeju.

¹⁸ CD II: 244.

¹⁹ D. Lapajnea, M. Kruhek, B. Prister, 1987: 213. D. Lapajnea, 1996: 33-34.

Sl. 20. Medvedgrad, kapela sv. Filipa i Jakova

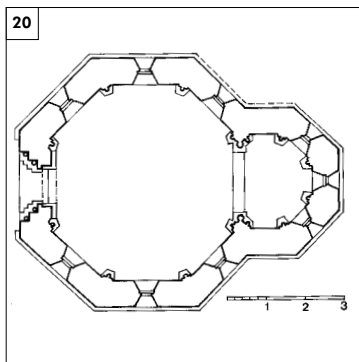
Crtež • Drawing by D. Miletić, M. Valjato-Fabris, 1987, sl. 22. na str. 69

FG. 20. Medvedgrad, chapel of Ss Philip and James

Sl. 21. Medvedgrad, kapela sv. Filipa i Jakova nakon rekonstrukcije

Fotografija • Photo by D. Miletić (HRZ, Zagreb)

FG. 21. Medvedgrad, chapel of Ss Philip and James after reconstruction

■ Medvedgrad²⁰

Kapelu burga Medvedgrada gradio je zagrebački biskup Filip sredinom 13. st. Danas je obnovljena te je najljepša i najbolje sačuvana kapela jednog burga 13. st. Bila je posvećena sv. Filipu i Jakovu.

Kapela se sastoji od osmerokutnog broda i šesterokutnoga svetišta (sl. 20), oboje svodeno križnim svodovima s rebrima, nošena polustupovima s kapitelima i bazama (sl. 7). Prozori su na još romanički način imali polukružne nadvoje. Zapadni je portal monumentalno zasnovan, i on s polukružnim nadvojem te s polustupićima i bazama, dok je nadvoj bio profiliran s torusima i užljebinama. Iznad portala ugrađena je oveća rozeta (sl. 21).

Medvedgradska je kapela izvedena opekama, dok su detalji od klesanog kamena. Iznutra je zid bio ožbukani, a izvana su opeke samo fugirane, što je u kombinaciji s kamenim detaljima pročeljima davalo živahnost. Kako nije sačuvan nijedan trag potkrovnog vijenca, očito je krovna streha bila samo prepuštena preko zida. Prema prvobitnoj zamisli, kapela sv. Filipa i Jakova bila je pravilno orijentirani, slobodnostojeći objekt unutar osnovnih zidina burga Medvedgrada. Kasnije je na sjevernoj strani prigradna jedna pomoćna gospodarska zgrada.

■ Veliki Kalnik²¹

U donjem dijelu burga Velikog Kalnika nalaze se ruševine jedne kapele, naizgled romaničkog tlocrta, s pravokutnim brodom i polukružnim svetištem; kapela je orijentirana. Kako je u tom burgu život trajao do 17. st., pa je čak imao novi palas, "*sub castro Nagy Kemlek*", romanička je kapela u 17. st. mogla biti preuređena i barokizirana. Sam položaj možebitne romaničke kapele odgovarao bi smještajima gradskih kapele 13. st. neposredno uz burg.

■ Velika²²

Južno krilo burga Velike moglo je biti dograđeno vrlo brzo nakon svog nastanka. Na istočnoj strani te dogradnje ostala je sačuvana velika niša, polukružnog luka, koja podsjeća na jedno plitko svetište (sl. 22). Način izvedbe luka izmicanjem kamena podsjeća na trijumfalni luk na kapeli burga Okića. To je, međutim, tehnička pojedinost, koja ne mora govoriti o srodnosti tih dvaju objekata, već više o bliskom dobu nastanka.

Grafička konstrukcija tlocrta s dva kvadrata uobičajena je na našim romaničkim sakralnim malim crkvama te i tu kapelu smješta u 13. st. (sl. 23).

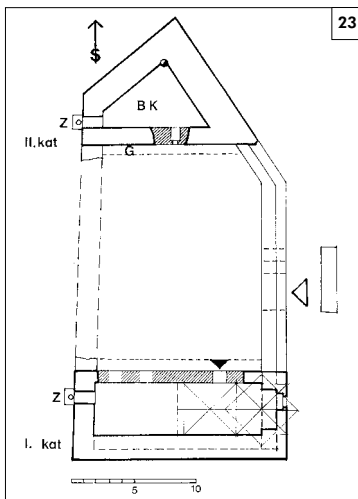
20 D. Miletić, 1984. D. Miletić - M. Valjato-Fabris, 1987.

21 G. Szabo, 1920: 95-97; *Križevci, grad i okolica*: A. Zmegač, *Vlastelinski grad Veliki Kalnik*, 1993: 343-344.

22 Z. Horvat, 1974: 35.

22

23

SL. 22. Velika, burg, velika niša vjerojatno je svetište jedne naknadno ugrađene kapele

Fotografija • Photo by Z. Horvat, 1970.

FG. 22. Velika, the large niche is probably the sanctuary of a chapel that was later built in

SL. 23. Velika, burg, tlocrt prvog kata, pretpostavljeni tlocrt kapele u palasu: grafička konstrukcija pokazuje moguće proširanje kapele

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 23. Velika, ground plan of the first floor, supposed ground plan of the chapel in the great hall: the graphic construction shows the possible shape of the chapel

14. stoljeće / 14th Century

■ Komić

Burg Komić knezova Krbavskih vjerojatno je bio najveći burg srednjovjekovne Hrvatske između Plješevice i Velebita te je očito mogao imati svoju kapelu. F. J. Fras u svojoj *Topografiji Karlovačke vojne krajine* spominje jednu građevinu na Komiću, koja je "vjerojatno bila gradska kapela"²³. U njoj se još vide tragovi svoda i zidnog oslikavanja te postolja za kipove (!). Na tlocrtu Komića F. Ilakovca i V. Henneberga nalazimo jednu građevinu u jugoistočnom kutu, koja je, sudeći prema tlocrtu, jedina mogla biti kapela.²⁴ Ona je jednostavnog tlocrta, dok je svetište trokutasto završeno - "u šilj", što je inače dosta rijetka pojava. "U šilj" završava i pobočna kapela brinjskog burga s početka 15. st. No jesu li te dvije kapele bile u nekoj svezi, autoru članka nije poznato.

Kraj 14. i početak 15. stoljeća / 14th End / 15th Beginning c.

■ Otočac

Otočac je bio izraziti vodeni burg, smješten na otoku, u dolini, a optjecala ga je rijeka Gacka. Iako se Otočac i prije spominje, prvi siguran zapis o kastrumu Otočcu potječe iz 1300. g., kad kralj Karlo II. potvrđuje posjede knezu Dujmu Krčkom. Presudno doba za Otočac počinje osnivanjem otočke biskupije, koju utemeljuje knez Žigmund Frankopan. Tom je prigodom otočki vodeni grad proširen, a gradska se kapela, do tada vjerojatno izvan zidina, našla unutar njih (sl. 24, 25)²⁵. Kapela je pregrađena i postala je župna crkva sv. Marije Magdalene, dok si sam Žigmund gradi kaštel na novome mjestu. Tada je kapela sužena jer je novi gradski zid podignut neposredno uz njezinu južnu stranu. Temelji Sv. Marije Magdalene i danas se raspoznaju.

Prvobitna pozicija te gradske kapele izvan zidina, vjerojatno uz ulaz, odgovara gradskim kapelama 13. st. i romaničkim oblicima. S obzirom na nepravilnost tlocrta svetišta i način zidanja²⁶, kapela je mogla biti sagrađena krajem 14. i početkom 15. st., očito već u gotičkim oblicima.

23 F. J. Fras, 1988: 143.

24 Tlocrt v. Z. Horvat, 1998: sl. 8, str. 52, oznaka Z.

25 Z. Horvat, 1992/1: 16-17; Z. Horvat, 1997: 53-55.

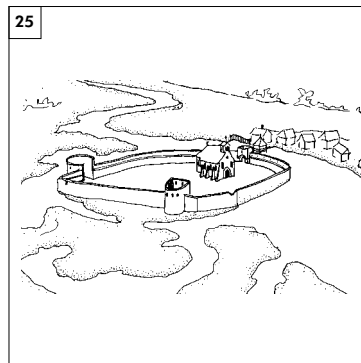
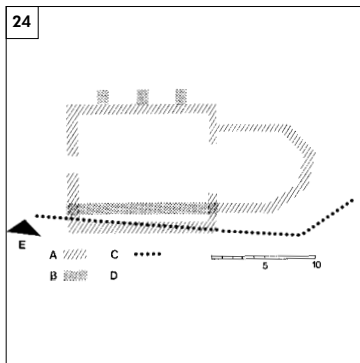
26 Z. Horvat, 1992/1: 53.

Sl. 24. Otočac, shematski prikaz promjene tlocrta na gradskoj kapeli:
A) prvobitni tlocrt
B) kasnija prezidavanja
C) protezanje novoga zida
D) sačuvani dio zida kapele

Crtež • Drawing by
 Z. Horvat

FG. 24. Otočac, schematic presentation of changes in the ground plan of the castle chapel

A) original ground plan
 B) later reconstruction
 C) the new castle wall
 D) preserved part of the chapel wall

Sl. 25. Otočac, detalj prema veduti M. Stiera iz sredine 17. st.

Crtež • Drawing by
 A. Horvat

FG. 25. Otočac, detail according to the painting by M. Stier from the mid-17th c.

■ **Garić-grad**

Garić-grad je posjedovao zagrebački biskup Eberhard²⁷ i najvjerojatnije je on sagradio veliku branič-kulu, tj. palas, koja je za ono doba bila opskrbljena svim potrebnim za ugodno stanovanje (velike prostorije, kaljeve peći, stubište u debljini zida, zahod na kamenim konzolama). Jedna niša na drugom katu, koja prolazi cijelom debljinom istočnog zida,²⁸ možda je omanja kapelica za osobne potrebe samog biskupa. Smještena je uz jugoistočni kut prostorije i svetište joj je vjerojatno bilo izvedeno na kamenim konzolama. Veličina kapele je 160/240 cm, a niša iznad mogućeg svetišta bila je povišena. S obzirom na češke utjecaje pri gradnji toga palasa, branič-kule, zaključujemo da je u Češkoj u 14. - 15. st. uobičajena izvedba konzolnih apsida gradskih kapela (Krakovec, Hradek), ali i u srednjoj Europi općenito.²⁹

■ **Krapina 2.**

Nakon što je Fridrik Celjski dobio Zagorsku županiju i Krapinu, sagradio je novi burg, malo niže od onoga iz 13. st.³⁰ Kapela je smještena na supstrukciju, u jugoistočni kut burga.³¹ Supstrukcija ima oblik kule pravokutnog tlocrta, te je sagrađena izvan gabarita burga. Tlocrt kapele bio je jednostavan, trostrano završen, jednake širine broda i svetišta, samo se u sjeverozapadnom kutu nalazilo jedno proširenje, vjerojatno prostor za stubište do empure (sl. 26). Sama je kapela dosta kratka, no prilično široka, čak 6 m. Prema ulomcima rebara, očito je bila svodena, možda zvjezdastim svodom.

27 I. Maroević, 1972: 20.

28 Vidjeti sliku: Z. Horvat, 1995: sl. 24. na str. 313, II. kat - prodor u zidu dolje desno.

29 D. Menclova, 1972, II. dio: sl. 194. na str. 137. i sl. 278. na str. 182; O. Piper, 1967: 534.

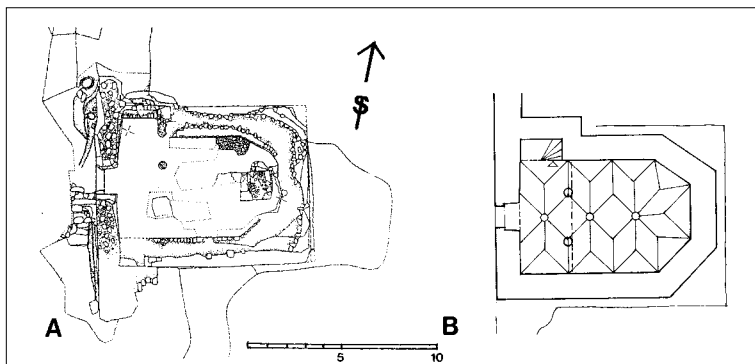
30 Ž. Tomičić, 1995: 120-122.

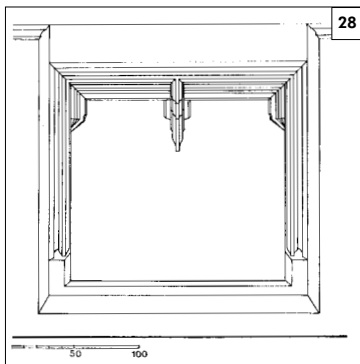
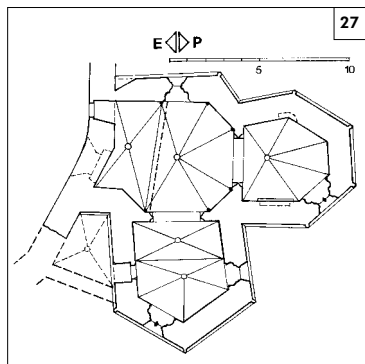
31 *Ibidem*.

Sl. 26. Krapina, burg, tlocrt gradske kapele Sv. Trojstva:
A) stanje 1994,
B) pokušaj rekonstrukcije

Crtež • Drawing by
 A) M. Sol, V. Žinić, Z. Hršak i M. Vodolšek (u članku Ž. Tomičića, 1995)
 B) Z. Horvat

FG. 26. Krapina, ground plan of the chapel of the Holy Trinity:
 A) situation in 1994,
 B) attempts to reconstruct the chapel

SL 27. Brinje, kapela Sv. Trojice, tlocrt:
E) pogled na zapadnu emporu,
P) poprečni presjek

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG 27. Brinje, chapel of the Holy Trinity, ground plan:
E) view of the western gallery,
P) section

SL 28. Brinje, kapela Sv. Trojice, sedilija u svetištu

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG 28. Brinje, chapel of the Holy Trinity, sedilia in the sanctuary

■ Brinje³²

Početak 15. st. Nikola IV., krčki knez, sagradio je reprezentativan burg u Brinju s kapelom Sv. Trojice i palasom uređenim za ugodno stanovanje (sl. 2). Kapela je bila dvokatna, s potkrovljem obrambene namjene (sl. 12). Donji je kat zapravo supstrukcija kapele, vrlo jednostavno oblikovana i također svodena. Kapela ima poligonalni brod, šesterokutno svetište i još jednu manju kapelu uz južnu stranu broda, te sakristiju (sl. 27). Uz zapadno je pročelje smještena empora, s posebno naglašenim ulazom. Kapela je bila svodena križnim svodovima, a emporu je uz zapadno pročelje nosio snažni bačvasti svod. Svi su detalji kapele bili bogato profilirani (sl. 28), a oblikovanje, počevši od tlocrta do mnogih pojedinosti, srodno je češkoj gotičkoj arhitekturi kraja 14. st. Gradnju kapele najvjerojatnije je vodio majstor vezan za praške radionice.³³

15. stoljeće / 15th Century

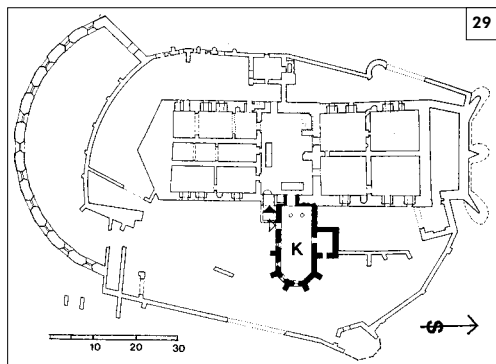
■ Ružica³⁴

Burg Ružica najveći je slavonski burg, s prostorno najvećom gradskom kapelom. Burg je građen tijekom 15. st., a namijenjen je ugodnom stanovanju, bez branič-kule. Središnji je dio burga veliki palas, organiziran oko glavnoga komunikacijskog prostora, na koji je spojena i kapela (sl. 29, 30). Tlocrt kapele je jednostavan, sa svetištem i brodom jednake širine. U kapelu se ulazilo bočno, iz prostora izvan palasa, a na emporu se dolazilo iz palasa, s galerije u visini

32 Z. Horvat, 1984-85.

33 Z. Horvat, 1984-85: 57-67.

34 M. Balić, 1974: 20-21.

SL 29. Ružica, burg, tlocrt

Crtež • Drawing by Z. Horvat, prema M. Balić, 1974: 52

FG 29. Ružica, ground plan

SL 30. Ružica, burg, prozor na jugoistočnom zidu svetišta

Fotografija • Photo by Z. Horvat, 1973.

FG 30. Ružica, window on the southeast wall of the sanctuary

prvog kata. Prostor kapele prvobitno je bio svođen, što svjedoče kontrafori na pročeljima te nalazi ulomaka rebara svoda. Nepoznat je, oblik svoda i način njegova "nošenja" jer ništa nije sačuvano. Prostor kapele osvijetljavala su četiri oveća gotička prozora, neki s kružićima (sl. 30).

A. Horvat izjednačenje širine broda i svetišta kapele smatra već utjecajem renesanse.³⁵ Na kraju recimo još i to da je Ružica najvjerojatnije zamijenila jednu stariju kapelu, čije ostatke nalazimo u sekundarno rabljenim klesancima prozora te spolijama.

■ Valpovo³⁶

Nizinski je burg Valpovo (sl. 31) nakon oslobođenja Slavonije od Turaka barokiziran, pa ni kapela danas nema vidljivih ostataka srednjeg vijeka, osim kontrafora i samog tlocrta. Osnovna zamisao tlocrta odgovara kapeli Ružice, jednake je širine broda i svetišta. Kapela je poduprta kontraforima, koji odgovaraju gotičkom načinu svođenja. S obzirom na stilske pojedinosti obližnje branič-kule te na knezove Moroviće, vjerojatno je bila građena tijekom druge polovice 15. st.

■ Cesargrad³⁷

Ovaj je burg srušen u Seljačkoj buni 1573. Ostaci kapele danas su ugrađeni, obuhvaćeni volumenom palasa, po čemu se Cesargrad razlikuje od većine ostalih burgova. Kapela je smještena na razini prvog kata i bila je povezana konzolnom galerijom s ostalim stambenim prostorima palasa (sl. 32). Imala je brod nepravilna tlocrta i malo svetište ugrađeno u debljinu obrambenog zida na istočnoj strani palasa. Zidovi kapele djelomično su sačuvani, a ponegdje se vide i tragovi gotičkih svodova s rebrima (sl. 33); bio je to obični križni svod jednostavnih detalja. Brod su osvijetljavala dva oveća prozora.

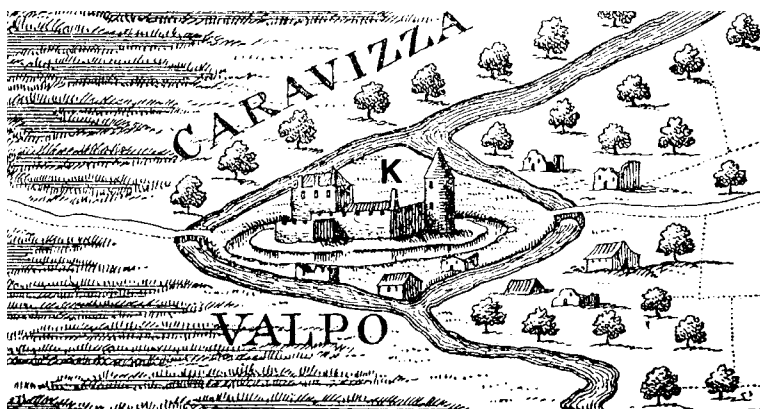
35 A. Horvat, 1975: 32-33.

36 Gj. Szabo, 1920: 137-138; M. Balić, 1974: 17-18.

37 Gj. Szabo, 1920: 71-73.

SL. 31. Valpovo, burg, veduta iz 18 st.

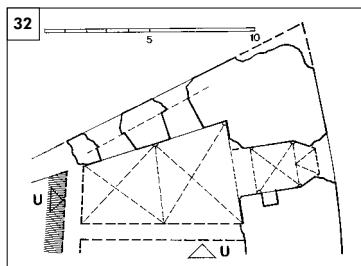
FG. 31. Valpovo, veduta from the 18th c.

SL. 32. Cesargrad, kapela, tlocrt: U - mjesta mogućih ulaza u kapelu

Crtež • Drawing by Z. Horvat

FG. 32. Cesargrad, chapel, ground plan: U - locations of possible chapel entrances

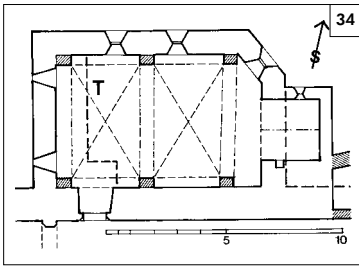

SL. 33. Cesargrad, kapela, sjeveroistočni kut broda s velikom prozorskom nišom i ostatkom svođenja

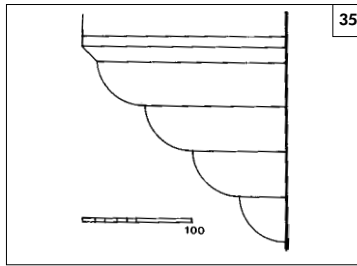
Fotografija • Photo by Z. Horvat

FG. 33. Cesargrad, chapel, northeast corner of the nave with large window niche and remains of vaults

34

35

SL. 34. Ozalj, kapela, tlocrt:
T - triforij

Crtež • Drawing by
Z. Horvat

FG. 34. Ozalj, chapel,
ground plan: T - triforium

SL. 35. Ozalj, kapela,
konzola - nosač svetišta

Crtež • Drawing by
Z. Horvat

FG. 35. Ozalj, chapel,
supporting console in
the sanctuary

■ Ozalj 2.³⁸

Frankopani potkraj 15. st. prigraduju kapelu palasu, vjerojatno kad su okružili stari burg novim zidinama i polukulama i kad je romanička kapela morala biti uklonjena. Kapela je imala još jedan kat, koji je vjerojatno najprije imao obrambenu, a kasnije i stambenu namjenu. U kapelu se ulazilo bočno, iz arkade; empora je bila pristupačna s prvog kata palasa. Tlocrt kapele je jednostavan, ali i zanimljiv: brod je izduženi pravokutnik kojemu je sjeveroistočni kut odrezan i skošen (sl. 34). Istočno je malo pravokutno svetište povezano s brodom polukružnim lukom. To je svetište izvedeno na jakim višedijelnim konzolama, od kojih je jedna, nažalost, otklesana, a sakristija je na tome mjestu podzidana (sl. 35). Gotički svod broda nekad su trebale nositi kamene konzole s heraldičkim štitovima, ali sam svod možda nikad nije bio izveden.³⁹ Kasnije, u doba baroka, kapela je pokrivena baroknim križnim svodom s pojasnicama.⁴⁰ Svetište je pak imalo polukružni bačvasti svod. Osobito je zanimljivo da su u zapadnom zidu broda dvije puškarnice s kojih se djelovalo iz samog prostora kapele.

■ Grebengrad

Grebengrad je osnovan još u 13. st., što svjedoče branič-kula i zazidani prvobitni ulaz u burg. Tijekom druge polovice 15. st. Grebengrad posjeduju Vitovci, Grebengradski te Batthyany,⁴¹ a posljednji su vjerojatno i pregradili Grebengrad te adaptirali staru branič-kulu u gradsku kapelu⁴² (sl. 5). Zanimljivo je da je tom prigodom kao spolij ugrađen ulomak jednoga starijeg svodnog rebra, očito sa starije Grebengradske kapele.

Sama kapela mogla je imati brod i svetište jednake širine - kao prostor branič-kule odvojene trijumfalnim lukom. Kapela je bila svodena, nošena polustupovima na konzolama (sl. 11).

■

38 Gj. Szabo, 1920: 56-58.

39 E. Laszowski, 1929: 36-41; M. Kruhek, 1993: 229-35.

40 Kapela je do barokizacije 1743-1753. g. imala drveni strop, što bi moglo značiti da gotički svod nije nikada bio izveden; to mišljenje zastupa i D. Miletić, HRZ.

41 Gj. Szabo, 1920: 80-83.

42 Z. Horvat, 1992/2: 79.

Literatura • Bibliography

1. Balić, M. (1974), *Pregled dvoraca i srednjovjekovnih utvrđenih gradova u Slavoniji* - I. dio, "Vijesti muzealaca i konzervatora", XXIII (1-2): 13-25, Osijek
2. *** (1904), *Codex diplomaticus*, II. dio, Zagreb
3. Fras, F. J. (1988), *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*, Gospić
4. Horvat, A. (1969-70), *Pieta u Brinju*, "Peristil", 12-13: 79-88, Zagreb
5. Horvat, A. (1973-74), *Drvena gotička Madona iz Brinja*, "Peristil", 16-17: 39-46, Zagreb
6. Horvat, A. (1975), *Između gotike i baroka*, Zagreb
7. Horvat, A. (1975-76), *Novi prilozi romanici u srednjovjekovnoj Slavoniji*, "Peristil", 18-19: 11-22, Zagreb
8. Horvat, Z. (1974), *Tvrđi grad Velika*, "Vijesti muzealaca i konzervatora", XXIII (3-4): 35-39, Zagreb
9. Horvat, Z. (1984-85), *Burg u Brinju i njegova kapela*, "Peristil", XXV-XXVI (27-28): 41-87, Zagreb
10. Horvat, Z. (1992/1), *Crkva sv. Marije Magdalene u Otočcu*, "Senjski zbornik", 19: 47-56, Senj
11. Horvat, Z. (1992/2), *Katalog gotičkih profilacija*, Zagreb
12. Horvat, Z. (1995), *Neki pomoćni prostori u starim gradovima kontinentalne Hrvatske*, "Prostor", 2 (10): 299-322, Zagreb
13. Horvat, Z. (1997), *O utvrdama grada Otočca*, "Grad Otočac" (zbornik), 3: 7-25, Otočac
14. Horvat, Z. (1998), *Ulazi u burgove 12. - 15. st.*, "Prostor", 6 (1-2): 41-66, Zagreb
15. *** (1993), *Križevci - grad i okolica* (Umjetnička topografija Hrvatske), Zagreb
16. Kruhek, M. (1997), *Krapina - castrum et oppidum*, "Hrvatsko zagorje", III (3): 5-21, Krapina
17. Lapajne, D., Kruhek, M., Brister, B. (1987), *Žumberak, rekognosciranje*, "Arheološki pregled", 28: 213-214, Ljubljana
18. Lapajne, D. (1996), *Spomenička baština Žumberka*, u: *Žumberak: baština i izazovi budućnosti* (zbornik), 23-56, Stari grad Žumberak
19. Maroević, I. (1972), *Garić-grad, prijedlog za rekonstrukciju središnje kule*, "Vijesti muzealaca i konzervatora", XXI (6): 12-21, Zagreb
20. Menclova, D. (1972), *Česke hrady*, I. i II. dio, Prag
21. Miletić, D. (1984), *Medvedgrad*, "Kaj" (broj posvećen Medvedgradu), Zagreb
22. Miletić, D. (1987), *Plemićki grad Okuč*, "Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske", 13: 91-114, Zagreb
23. Miletić, D. (1998), *Plemićki grad Susedgrad*, "Kaj", XXXI (5-6): 63-95, Zagreb
24. Miletić, D., Fabris-Valjato, M. (1987), *Kapela sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu*, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb
25. Piper, O. (1967), *Burgenkunde*, München
26. Prister, L. (1998), *Susedgrad* (katalog izložbe), Hrvatski povijesni muzej, Zagreb
27. Sekulić-Gvozdanović, S. (1994), *Crkve - tvrđave u Hrvatskoj*, Školska knjiga, Zagreb
28. Szabo, Gj. (1920), *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb
29. Težak-Gregl, T., Čučković, L., Lapajne, D., Stregar, B. (1994), *Ozalj - od neolita do Frankopana* (katalog izložbe)
30. Tomičić, Ž. (1995), *U potrazi za srednjovjekovnim arheološkim naslijeđem Hrvatskog zagorja*, "Hrvatsko zagorje", 1: 109-124, Krapina
31. Valentić, M. (1969), *Kameni spomenici Hrvatske* (katalog izložbe), Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb

Summary • Sažetak**Chapels on 13th-15th Century Burgs in Continental Croatia**

Many medieval castles had chapels. In the 13th and 14th centuries these were separate structures built within the walls or outside them. From the end of the 14th and in the 15th century the chapels were part of the castle and its inner life. During the 15th century comfortable living gained in importance and the chapels became part of the residential tracts, but also of the fortifications. They were built on the level of the residential floors to make them easier and more convenient to reach.

The architectural details and architectural sculptures on these chapels was the same as on other religious buildings and depended on the wishes of the investor and what he could afford, and of course on the period when they were built. Romanesque chapels in the 13th and 14th centuries were simply designed, with only a window or two, and it seems that the only decoration were wall paintings. Gothic chapels in the 15th century were more richly equipped, the entrances were more strongly emphasised, they had bigger windows, and consoles usually supported the vault ribs.

Galleries were built especially in the 15th century, they were intended for the lord of the castle and his family so that they could attend services separately from the ordinary people.

The most representative castle chapels are in *Medvedgrad Castle*, from the mid-13th century, which belonged to the Bishop of Zagreb; and in the Gothic period in *Brinje Castle*, from the early 15th century, which belonged to Count Nikola IV Krčki Frankopan. The architect who built the latter probably came from the north and trained in some Bohemian workshop that was acquainted with the work of Petar Parler.

Zorislav Horvat

Biografija • Biography

Dr. sc. Zorislav Horvat, dipl. ing. arh. (1937), viši znanstveni suradnik. Nekoliko je godina radio kao aktivni projektant, a sada je zaposlen na mjestu konzervatora - višeg savjetnika pri Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture. Tijekom dugogodišnjeg znanstvenog bavljenja poviješću hrvatske arhitekture objavio je tri knjige i veći broj članaka, uglavnom posvećenih nepoznatim primjerima našega gotičkoga fortifikacijskog i sakralnog graditeljstva. Vodio je obnove najsloženijih spomeničkih sklopova na području kontinentalne Hrvatske.

Zorislav Horvat, Ph. D., Arch. Eng. (1937), senior research associate. He spent several years actively working as a designer, now works as conservator - senior advisor in the Administration for the Protection of the Cultural Heritage of the Ministry of Culture. During many years of research into the history of Croatian architecture he has published three books and many papers, mostly on unknown Croatian Gothic fortification and church architecture. He has headed the renovation of the most complex monumental structures in continental Croatia.

PROSTOR

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK • UDC 71/72
GOD. • VOL. 7(1999)
BR. • NO. 2(18)
STR. • PAG. 143-302
ZAGREB, 1999.
srpanj-prosinac • July-December

Z. Horvat: Kapele u burgovima ...

Pag. 181-198